

HOGYAN TOVÁBB? A HÁTTÉR TÁRSASÁG A MELEGEKÉRT EGYESÜLET VITAINDÍTÓ ELKÉPZELÉSEI A LESZBIKUS, MELEG, BISZEXUÁLIS ÉS TRANZSNEMŰ KÖZÖSSÉG JOGAIRÓL AZ EURÓPAI UNIÓHOZ VALÓ CSATLAKOZÁS UTÁN¹

2005. június 30.

Az első generációs melegjogok (a melegeket kapcsolatait büntetőjogi szinten tiltó jogszabályi rendelkezések) lebontása után, a második generációs rendelkezések (deklaratív szintű jogegyenlőség) után a harmadik generációs szabályok bevezetése válik indokolttá. Ez a közvetett módon megkülönböztető jogszabályok és diszkriminatív gyakorlat megszüntetésének igényét, továbbá a családjogi rendelkezések reformját jelenti.

Az Alkotmánybíróság 37/2002. (IX.4.) AB határozatában megsemmisítette – többek között – a Btk. 199. §-át („Természet elleni fajtalanság”), és elrendelte az ezen paragrafus alapján lefolytatott és jogerős határozattal lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát, amennyiben az elítélt még nem mentesült a hátrányos jogkövetkezmények alól. Ezzel megszűnt a lesbikus, meleg, biszexuális és transznemű személyeket leghátrányosabban érintő törvényhely, mely a büntetőjog szintjén diszkriminált.

A Fővárosi Munkaügyi Bíróság egy egyedi ügyben hozott ítéletében 2004. októberében arra az álláspontra helyezkedett,² hogy az azonos nemű élettársak részére ugyanolyan feltételekkel jár az özvegyi nyugdíj, mint a különnemű élettársak esetén, természetesen az egyéb törvényes feltételek fennállása esetén.

Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2004. január 27. napján hatályba lépett 2003. évi CXXV. törvény (Ebktv.) az Európai Unió 2000/43/EK irányelvének (faji irányelv) és a 2000/78/EK irányelvének (foglalkoztatási keretirányelv) átültetését, és a hazai antidiszkriminációs szabályozás egységessé tételét is szolgálja. A törvény egyebek mellett tiltja a szexuális orientáció szerinti közvetlen vagy közvetett diszkriminációt, a zaklatást, megtorlást vagy az ezen alapuló jogellenes elkülönítést.³ Az új törvény rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló, 2005. január 1. napján hatályba lépett 362/2004. (XII.26.) Kormányrendelet szabályozza az Egyenlő Bánásmód Hatóság eljárásának részletes szabályait. Az Egyenlő Bánásmód Hatóság 2005. február 1-jén kezdte meg a munkáját.

Az Egyenlő Bánásmód Hatóság mellett működő Tanácsadó Testületet a Miniszterelnök 2005. június 30-i hatállyal nevezte ki.

Magyarország az említett törvénnyel a két uniós norma hazai jogba átültetésére vonatkozó kötelezettségének jórészt eleget tett.

Háttér Társaságnak a Károli Gáspár Református Egyetem ellen az új esélyegyenlőségi törvény alapján indított első magyarországi közérdekű igényérvényesítési perében, amelyben a felperes azt kifogásolta, hogy az egyetem a honlapján olyan tartalmú nyilatkozatot tett közzé, mely szerint a homoszexuális életet élő vagy az azt propagáló személyek nem kívánatosak a vallástanári és a lelkeszi

¹ Az összefoglalót a Háttér Társaság megbízásából dr. Kárpáti József ügyvéd készítette.

² Lásd Fővárosi Munkaügyi Bíróság 30. M. 623/2004/6. számú jogerős ítélete.

³ Lásd a 2003. évi CXXV. törvény 8. § m) pontja, 9-10. §.

képzésben- a keresetet jogerősen elutasították.⁴ A Legfelsőbb Bíróság által a felülvizsgálati eljárásban hozott ítélet olyan alapvető jogértelmezési megállapításokat tett, amelyek hosszú évekre iránymutatásul szolgálhatnak a hasonló jellegű igényeket támasztó társadalmi szervezetek perlekedéseihez. Leszögezte, hogy az absztrakt, a jövőben esetlegesen bekövetkező hátrány is sértheti az egyenlő bánásmód követelményét, a szexuális orientáció csoportképző tényező és az emberi személyiség lényegi vonásának tekinthető, részletesen elemezte az osztott bizonyítási kötelezettség jellegét és szempontjait.

Az elmúlt pár év komoly eredményei mellett a legnagyobb kihívást a diszkriminatív gyakorlat, a közvetve megkülönböztető rendelkezések, és a családjogban fellelhető anomáliák jelentik.

Az állami szervek, hatóságok és bíróságok esetenként diszkriminatív gyakorlata csupán tünete annak, amiként egy társadalom a kisebbségekről, többek közt a melegekről vélekedik. Egy, az Oktatási Jogok Biztosának Hivatala megbízásából készített felmérés tanúsága szerint a magyar középiskolások 75 százalékára jellemző a valamilyen mértékű előítéletes gondolkodás, a fiatalok nagyobb része nem venné szívesen, ha egy általuk cigánynak tartott személy a baráti körükhöz tartozna, az előítéletes diákok majdnem fele ellenzi a melegek házasságkötését, míg a magukat toleránsnak tartók alig 30 százaléka gondolkodik így.⁵

Tekintettel arra, hogy az előítéletek az érdemi és valós információk hiányán alapulnak, szükséges, hogy a Nemzeti Alaptantervbe ne csupán az előítéletességről való párbeszéd igénye épüljön be, hanem kifejezetten térjen ki az előítélet anatómiájára, mozgatórugóira, a védett csoportokra – így a melegekre is –, továbbá a diszkrimináció fogalmára és fajtáira.⁶

A társadalom hétköznapi elvárásai közé tartozik annak igénye, hogy a melegek is fogadják el egy alapvetően heteroszexuális közösség normáit, tagozódjanak be a környezetükbe, ne „kérkedjenek” másságukkal. Gyakran ezt az álláspontot hangoztatják a közvéleményt formáló közszereplők, politikusok is nyilatkozataikban. „Lehetsz meleg, de ne beszélj róla!”

Ahhoz azonban, hogy ezen kisebbség tagjai, kiegyensúlyozottan, megfelelő énképpel, rendezett magánélettel tevékenykedhessenek mindennapjaikban, feltétlenül szükséges – de nem elégséges – egy olyan jogi környezet kialakítása, amely megteremti a valós esélyegyenlőség lehetőségét. Meglehetősen cinikus egy kisebbségi közösségtől úgy elvárni az integrálódást, hogy annak az alapvető jogi feltételei és keretei sem kerülnek megteremtésre. Mint mindannyian tudjuk, az emberi közösség alapegységét jelentő családot nagyon sok tényező támogatja, segíti és tartja össze. Nem csak a családtagok elfogadása és a gyermekvállalás lehetősége, de a közös jövő képe, a házassághoz fűzött anyagi és erkölcsi kedvezmények rendszere és maga a jogi kötelék is fontos szerepet játszik a kohézió biztosításában. A meleg, lesbikus, biszexuális és transznemű személyeknek is joguk van családnak tekinteni a tartós, egymás támogatásán és megbecsülésén alapuló életközösségeiket, és

⁴ Lásd Fővárosi Bíróság 19. P. 21788/2004/10. számú ítélete, amelyet a Fővárosi Ítéletábrla 2. Pf. 21318/2004/4. számú ítélete hagyott helyben. Az ítéleteket a Legfelsőbb Bíróság mint felülvizsgálati bíróság Pfv. IV. 20678/2005/5. számú ítéletével hatályában fenntartotta eltérő indokolás mellett.

⁵ Forrás: Népszabadság, 2002. október 4.

⁶ 130/1995. (X.26.) Korm. rendelet a Nemzeti Alaptanterv kiadásáról. Az előítéletet, mint emberismereti témát a 8. évfolyam tananyagként említik a mellékletek.

alappal várhatják el, hogy egy világnézetileg semleges állam és jogrendszer is hasonlóan vélekedjék az ilyen együttélésekről.⁷ Felelős gondolkodás mellett a többség érdeke is azt szolgálja, hogy a lakosság 5-8 százalékát kitevő meleg kisebbség rendezett jogi keretek közt, felelősséggel és méltósággal élhesse mindennapjait és alkot hasson.

A jogfejlődés következő szakaszában meg kell nyitni a házasság intézményét az azonos nemű párok előtt, biztosítva számukra a heteroszexuális házassághoz kapcsolódó minden jogot ide értve a kettős örökbefogadás lehetőségét is. Átmenetileg célszerű lenne egy olyan megoldás, amely létrehozna egy, a jelenlegi élettársi viszony és a házasság közötti intézményt, a „bejegyzett életpartnerség” intézményét. Az ehhez az életközösséghez fűződő jogok és kötelezettségek rendszerének folyamatos bővítésével úgy lehetne az „életpartnerséget” a házasság intézményéhez közelíteni, hogy az ezzel járó társadalmi konfliktusok is a kezelhetőség határain belül maradnának.

A házasság megnyitása vagy a „bejegyzett életpartnerség” bevezetése kapcsán a család jogi fogalma minden tekintetben kibővíthető.

Elgondolkodtatóak a magyar törvényalkotás módszerei a mesterséges megtermékenyítés jogi szabályozása kapcsán. Az erre vonatkozó törvény értelmében az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárásra a házastárs, illetve a különemű élettárs ivarsejtjeivel van lehetőség.⁸ Ez a fajta megközelítés elvileg lehetetlenné teszi a leszbikus párok valamelyikének a művi úton történő gyermekvállalását. Megjegyzendő, hogy a mesterséges megtermékenyítés rendszerének újragondolása igen sokrétű feladat, számos jogi kérdést (szülő fogalma, apaság vélelme, stb.) felvet.

A magyar jogrendszer adóssága a nemüket megváltoztató személyek jogi helyzetének rendezetlensége. Az egyenlő bánásmódról szóló törvény ugyan a világon egyedülálló módon tiltja a nemi identitás szerinti hátrányos megkülönböztetést is,⁹ de ez a mindennapok szintjén nem könnyíti meg a transzneműek életét. A nem átalakításával járó művi beavatkozás, az ehhez kapcsolatos névviselési, anyakönyvi és családjogi szabályok hiánya különösen kiszolgáltatottá teszi ezeket az embereket.

Összegzésként: a meleg jogai érvényesüléséhez és társadalmi esélyegyenlőségének elősegítéséhez elengedhetetlen az állam aktív beavatkozásával a meglévő jogi szabályok reformja, a család fogalmának újragondolása, a „bejegyzett életpartnerség” intézményének bevezetésén keresztül a házasság megnyitása az azonos nemű személyek részére, annak minden következményével, így a kettős örökbefogadás lehetőségével együtt. Meg kell teremteni a transzneműekre vonatkozó szabályrendszer alapjait, társadalmi

⁷ A külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2001. évi XXXIX. törvény (Idtv.) 2. § (1) bekezdés e) pontja szerint családtag: ha e törvény másként nem rendelkezik, a külföldi házastársa, eltartott leszármazottja, az örökbe fogadott gyermeke, nevelt gyermeke, a házastárs gyermeke, kiskorú esetén a szülő, továbbá a külföldi és a házastárs eltartott felmenője. Az idegenrendészeti jog tehát nem tekinti családtagnak az élettársat, és mivel azonos nemű személyek házasságot nem köthetnek, jogilag hátrányosabb helyzetbe kerülnek a heteroszexuális személyekhez viszonyítva. Ezt a jelenséget hívja a jog közvetett diszkriminációnak, hiszen egy látszólag semleges intézkedés vagy magatartás hatása hoz egy csoportot, más, összehasonlítható helyzetben lévő csoporthoz képest hátrányos helyzetbe.

⁸ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV törvény 166-167. §-ai.

⁹ 2003. évi CXXV. törvény 8. § n) pontja, 9-10 §

párbeszédet kell kezdeményezni a mesterséges megtermékenyítés egyes kérdéseiről. Az oktatás szerves részévé kell tenni a diszkrimináció tilalmának igényét.

Az állam feladata a közösség felvilágosítása arról, hogy az ember értéke nem fajtától, nemétől, szexuális orientációjától, bőrszínétől, nemi identitásától vagy világnézetétől függ: méltóságunk születésünknél fogva abszolút és egyenlő.